
STUDIA NAUK TEOLOGICZNYCH
TOM 16 (2021)

DOI 10.31743/snt.12578

KS. MAREK ANDRZEJ ŻMUDZIŃSKI
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
<https://orcid.org/0000-0002-1759-877X>

NOWY PARADYGMAT STUDIÓW TEOLOGICZNYCH
WEDŁUG KONSTYTUCJI *VERITATIS GAUDIUM*
PAPIEŻA FRANCISZKA

1. WSTĘP

W ostatnim półwieczu zostało wydanych w Kościele kilka regulacji dotyczących edukacji i wychowania katolickiego. Najważniejsze z nich to *Sapientia christiana* z 1979 roku, promulgowana przez Jana Pawła II, oraz *Veritatis gaudium*, sygnowana przez papieża Franciszka w 2017 roku. Obydwaj papieże oparli swoje dokumenty na wytycznych wypracowanych na Soborze Watykańskim II, w szczególności na *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim* „*Gravissimum educationis*” z 1965 roku oraz *Dekrecie o formacji kapłańskiej* „*Optatam totius*”¹ również z 1965 roku. Była to konsekwentna i długofalowa realizacja planu reform Vaticanum II, choć należy widzieć w tych dokumentach też inne wskazanie soborowe, zachęcające do odczytywania *znaków czasu*, czyli otwartości na świat i aktualne nurty cywilizacyjne.

W obydwu dokumentach znaleźć bowiem można uzasadnienie, oparte na analizach kontekstu kulturowego i widocznych głębokich przemian, co implikowało konieczność adekwatnych rozwiązań w systemie eklezjalnego szkolnictwa. Jan Paweł II, odnosząc się do pierwszego dokumentu poświęconego katolickiemu kształceniu, czyli *Konstytucji apostołskiej* „*Deus scientiarum Dominus*” z 1931 roku, wskazał główne czynniki zmian:

- soborowy przełom w relacjach Kościoła ze światem, religiami i kulturami,
- niespotykane do tej pory zainteresowanie naukami teologicznymi zarówno ze strony duchownych, jak i świeckich oraz ich obecność w szkołach teologicznych,
- nowe metody dydaktyczne i pedagogiczne oraz ich wpływ na zmiany strukturalne studiów akademickich,

¹ Sobór Watykański II, *Dekret o formacji kapłańskiej* „*Optatam totius*” (28 X 1965 r.), „*Acta Apostolicae Sedis*” 58 (1966), s. 713–727.

– rozwijający się związek między różnymi obszarami wiedzy i poszczególnymi dyscyplinami oraz potrzeba coraz głębszej współpracy w całym środowisku akademickim².

Z kolei Franciszek uwypuklił zmiany ostatnich czterech dekad, wskazując ich globalny wymiar i potrzebę nowego dokumentu, ukazującego studia teologiczne jako organiczną część misyjnego zadania Kościoła, czyli według papieskiej nomenklatury – Kościoła *wychodzącego*. Kontekst powstania dokumentu wyznaczony został między innymi:

- nowym etapem ewangelizacji,
- strategiczną rolę odnowionego systemu studiów kościelnych w procesie rozeznania, oczyszczenia i reformy,
- zmianą epoki, charakteryzującą się kryzysem antropologicznym i społeczno-ekologicznym,
- potrzebą integracji przepisów kościelnych z międzynarodowymi inicjatywami, do których przystąpiła Stolica Apostolska³.

Kluczowym postulatem Franciszka, wynikającym z powyższych tez, jest zmiana paradygmatu studiów akademickich według kryteriów ewangelizacyjnych. Należy pamiętać, że wiele z nich znalazło się już w programowym dokumencie papieża – adhortacji *Evangelii gaudium*. Jego wizja oparta jest na bardzo idealistycznej wizji teologii jako dyscypliny mogącej mieć wpływ na całą naukę i kulturę na zasadzie misjologicznego pojęcia „inkulturacja”. Miałoby to polegać na systematycznym wyrażaniu się idei chrześcijańskich poprzez inter- i transdyscyplinarne badania, realizowane w konsorcjach naukowych, reprezentowanych przez wszystkie znaczące kultury i religie. Poniżej przedstawiona zostanie koncepcja tej reformy w szerokim spektrum dziedzictwa Soboru Watykańskiego II, zawartego w pierwszej części artykułu. Obszerna prezentacja przemian posoborowych pozwoli lepiej zrozumieć postulaty teologiczne papieża Franciszka, zawarte w pozostałych częściach artykułu, których układ jest odzwierciedleniem proponowanych zmian w strukturze studiów kościelnych.

2. TEOLOGIA W NURCIE EKLEZJALNYCH REFORM

Główne kierunki reform Soboru Watykańskiego II określały dwie formuły – *ad fontes* oraz *aggiornamento*. Zakładały one z jednej strony powrót do źródeł biblijnych i patrystycznych, z drugiej zaś widziały konieczność uwzględnienia

² Por. SCh 5.

³ Por. VG 1–2.

potrzeb epoki⁴. W syntetycznym ujęciu można streścić te działania jako wierne tradycji, ale otwarte na świat, ze świadomą wrażliwością na *znaki czasu*. W krótkiej perspektywie od zakończenia soboru papież Paweł VI podkreślał, że to uwarunkowania społeczne zmusiły wręcz zarówno duchownych, jak i świeckich „[...] do zrewidowania metod i poszukiwania z całych sił takich dróg i sposobów, za pomocą których można by ludziom naszego wieku głosić orędzie chrześcijańskie, w którym będą mogli znaleźć odpowiedź na nurtujące ich pytania, a także zaczerpnąć siły do wypełniania obowiązków, jakich nastęrcza wzajemne współzycie ludzi”⁵.

W klimacie odnowy, inspirowanej nauczaniem soborowym, znalazł się również problem wychowania i szeroko rozumianej edukacji katolickiej, w której to przestrzeni należy widzieć również kształcenie akademickie, czyli katolickie uniwersytety i kościelne fakultety. Te ostatnie, według wskazań Kościoła, powinny znajdować się pod jego szczególną opieką, aby dzięki publicznej, stałej i powszechnej obecności myśli chrześcijańskiej możliwy był rozwój wyższej kultury, a wychowankowie, kształtowani na ludzi odznaczających się wysokim poziomem wykształcenia i wrażliwości naukowej, byli przygotowani do spełniania poważnych obowiązków społecznych, będąc jednocześnie świadkami wiary w świecie⁶.

Institucje naukowe i edukacyjne w przestrzeni Kościoła mają wielowiekową tradycję, sięgającą IX wieku, szkół określanych jako *studium generale* oraz późniejszych uniwersytetów. Ich niezaprzeczalny walor dziedzictwa eklezjalnego określił Jan Paweł II jako „narodzony z serca Kościoła, [...] jedyny w swoim rodzaju ośrodek twórczej pracy i promieniowania wiedzy, służący dobru ludzkości”⁷. Funkcjonują one w bogatym kontekście formalnym, opisanym prawem oraz właściwymi dokumentami doktrynalnymi, począwszy od *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 roku oraz konstytucji *Deus scientiarum Dominus* papieża Piusa XII z 1931 roku⁸.

Institucje akademickie posiadają określoną tożsamość. Należy pamiętać o różnieniu pojęć „uniwersytet katolicki” i „uniwersytet kościelny”. Kodeks z 1917 roku w odniesieniu do uniwersytetów stosował określenie „katolickie”. Wpływ na to określenie miała geneza danej instytucji, czyli proces erygowania uniwersytetu. Jedyną kompetentną instytucją w tej dziedzinie była Stolica Apostolska. O katolicyzacji uniwersytetu świadczyć miała zatem aktywność Kurii Rzymskiej, czy to przez fakt powołania do istnienia, czy przez fakt aprobaty statutów. Ta norma odnosiła się zarówno do uniwersytetów katolickich, specjalizujących się w naukach

⁴ Por. Paweł VI, *Encyklika „Ecclesiam suam” o drogach, którymi Kościół Katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swej misji* (6 VIII 1964 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 56 (1964), s. 609–659.

⁵ Paweł VI, *Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym „Evangelii nuntiandi”* (8 XII 1975 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 68 (1976), s. 609.

⁶ Por. GE 10.

⁷ ECE 1.

⁸ Pius XII, *Konstytucja apostolska „Deus scientiarum Dominus”* (24 V 1931 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 23 (1931), s. 241–284.

teologicznych, jak również do uniwersytetów katolickich, na których oprócz nauk teologicznych uprawiane były nauki świeckie⁹.

Papież Pius XII we wspomnianym wyżej dokumencie użył pojęcia „uniwersytet studiów kościelnych”. Nowe określenie specyfikowało uniwersytet jako podmiot uzależniony w nazwie od uprawianych na nim dyscyplin kościelnych i innych z nimi powiązanych. Wśród dyscyplin teologicznych w konstytucji wymienione były: teologia, prawo kanoniczne i filozofia oraz dyscypliny naukowe z nimi ściśle związane – pomocnicze (należy je koniecznie traktować łącznie z dyscyplinami zasadniczymi) oraz specjalne, które uzupełniały dyscypliny podstawowe¹⁰.

Obydwa pojęcia „katolicki” i „kościelny” pojawiają się w dokumentach Vaticanum II, a można dodać, że niejako synonimicznie obok określenia „kościelny” używano też „teologiczny”. Wart podkreślenia jest fakt, że na wydziałach teologicznych dopuszczano możliwość studiów osób świeckich, co znaczyło, że wiedza z zakresu nauk teologicznych nie była zarezerwowana wyłącznie dla duchownych czy osób przygotowujących się do pełnienia tejże funkcji. Obok zgłębiania tajemnic Objawienia i wiary chrześcijańskiej wyznaczano inne obszary aktywności przyszłym absolwentom: troskę o dziedzictwo Kościoła, inicjatywy ekumeniczne, dialog międzyreligijny oraz integrację teologii z innymi dziedzinami nauki¹¹.

Regulacje prawne, które rozdzieliły formalnie uniwersytety katolickie i uniwersytety (fakultety) kościelne, traktując je jako autonomiczne i niezależne naukowo instytucje, pojawiły się z inicjatywy Jana Pawła II. W 1979 roku opublikowane zostały normy regulujące studia *stricte* kościelne, a w roku 1990 roku wydano konstytucję *Ex corde Ecclesiae*, dotyczącą uniwersytetów katolickich. Ta ostatnia zawiera *explicite* intencję prawodawcy: „Po wydaniu *Konstytucji apostolskiej* „*Sapientia Christiana*”, przeznaczonej dla uniwersytetów i fakultetów kościelnych, uznałem za potrzebne przedstawienie także uniwersytetom katolickim analogicznego tekstu, który byłby dla nich punktem odniesienia i swoistą *magna charta*, tekstu ubogaczonego długim i owocnym doświadczeniem Kościoła w dziedzinie uniwersyteckiej, otwartego na nowe, obiecujące rozwiązania w przyszłości, która wymaga odważnej pomysłowości i niezłomnej wierności”¹².

Należy jednak pamiętać o propagowanej zasadzie, by uniwersytet katolicki w pałacu proponowanych kierunków zawierał również szeroko rozumianą teologię. W dużym uproszczeniu uprawnione jest stwierdzenie, że tożsamość obydwu instytucji naukowych jest zbieżna w tym, co odnosi się do uniwersytetu jako takiego oraz jego katolickości. Sama zaś teologia będzie miała jeszcze dodatkowe faktory,

⁹ Por. T. Gałkowski, *Instytucja prawna uniwersytetu katolickiego i uniwersytetu kościelnego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 17 (2008), nr 8, s. 187.

¹⁰ Por. T. Gałkowski, *Instytucja prawna uniwersytetu katolickiego*, s. 187.

¹¹ Por. GE 11.

¹² ECE 8.

opisujące jej sens i cel¹³. W pierwszym przypadku, czyli wspólnej tożsamości, wskazać można następujące elementy:

– chrześcijański kontekst, rozumiany też jako inspiracja, dla poszczególnych badaczy oraz całego środowiska uniwersyteckiego,

– systematyczną refleksję, podejmowaną w świetle wiary chrześcijańskiej nad coraz bogatszym dziedzictwem ludzkiej wiedzy, którą uczelnia stara się powiększać poprzez prowadzone badania naukowe,

– wierność chrześcijańskiemu orędziu, permanentnie przedstawianemu przez Kościół,

– instytucjonalne zaangażowanie w służbę wspólnocie wierzących i całej ludzkości, zmierzającej ku transcendentnemu celowi, z którego wynika sens życia¹⁴.

W kontekście współlistnienia obydwu rodzajów instytucji naukowych wieloletni prefekt Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej wspomina o naukowcach i prowadzonych przez nich badaniach. Kardynał Zenon Grocholewski, powołując się na dokument papieski dotyczący uniwersytetów katolickich, wymienia następujące zasady, bez których trudno wyobrazić sobie uczelnię katolicką:

– dążenie do integracji wiedzy, uwzględniającej nauki filozoficzne i teologiczne: należy ją rozumieć jako wysiłek wyznaczania właściwego miejsca i znaczenia poszczególnych dyscyplin w obszarze ogólnej wizji człowieka jako osoby ludzkiej, w świetle Ewangelii, ukazującej Chrystusa jako centralne wydarzenie w historii świata,

– dialog między wiarą a rozumem: kompendium wiedzy na ten temat podaje encyklika Jana Pawła II *Fides et ratio*, w której zawarte jest przekonanie, iż badania w jakiegokolwiek dyscyplinie naukowej, prowadzone poprawnie metodologicznie, wykluczające postawy niemoralne, w żadnym przypadku nie będą przeciwne wierze, ponieważ wymiar świecki i wymiar religijny ma tę samą genezę – tego samego Boga,

– troska o etyczny wymiar nauki: badania na uniwersytetach katolickich, jak każda działalność instytucjonalna, służyć mają tworzeniu osoby ludzkiej, co implikuje tło aksjologiczne, wykluczające stosowanie nieetycznych metod i tym samym celów badawczych,

– perspektywa teologiczna: może ona stanowić wspólny mianownik dla wszystkich powyższych zasad oraz pomoc w tworzeniu syntezy wiedzy, włącznie z dialogiem między wiarą a rozumem; jednocześnie ukazywać sens uprawiania nauki, który wymyka się metodologicznym założeniom, czyli pozytywnego wpływu na życie osób i społeczeństw¹⁵.

¹³ Por. ECE 10.

¹⁴ Por. ECE 13.

¹⁵ Por. Z. Grocholewski, *Uniwersytety wobec współczesnych wyzwań*, Warszawa: Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego 2013, s. 32–33.

W konkluzji powyższego wątku można stwierdzić, że uniwersytet (fakultet) kościelny stanowi szczególną i wyspecjalizowaną formę uniwersytetu w ogóle, koncentrując się na zawężonym zakresie przedmiotu naukowych dociekań. Uniwersytet katolicki jest zaś uniwersytetem podejmującym szeroki zakres badań w obrębie różnorodnych dyscyplin naukowych, z tym jednak założeniem, że ma obowiązek odwoływania się do inspiracji i światła chrześcijańskiego orędzia¹⁶.

Tym, co specyfikuje fakultety kościelne, czyli studia teologiczne, jest, najogólniej ujmując, udział w misji ewangelizacyjnej Kościoła, co jasno precyzuje cel tej instytucji: „[...] dogłębnie badać chrześcijańskie Objawienie oraz to, co z nim jest związane, systematycznie wyjaśniać jego prawdy, analizować w jego świetle występujące z biegiem czasu nowe zagadnienia i przekazywać je w sposób odpowiednio przystosowany ludziom współczesnym, reprezentującym różne kultury”¹⁷.

Należy podkreślić, że badania naukowe są traktowane jako podstawowe zadania pracowników akademickich. Dlatego rozwój nauk kościelnych byłby niemożliwy z ich pominięciem i miałyby to negatywny wpływ na poszukiwanie prawdy. Jak pisze Czesław Rychlicki, w analogii do innych dziedzin naukowych także w naukach teologicznych nie można ograniczyć się w dydaktyce jedynie do technik mnemotechnicznych i przekazywania studentom intelektualnych osiągnięć z historii, ale trzeba mieć zawsze cel perspektywiczny, oparty na jakościowym rozwoju wiedzy wynikającej z Objawienia chrześcijańskiego i metodycznej pracy, właściwej badaniom uniwersyteckim, czyli na jakościowym pogłębianiu prawdy objawionej. Nauki kościelne powinny więc mieć na celu odkrywanie i wyjaśnianie prawd Objawienia Bożego, jakościowy progres prawd zawartych w Objawieniu i aplikację doktryny chrześcijańskiej w nowych obszarach kulturowych¹⁸.

Nie można mieć jednak wątpliwości, że to wymiar ewangelizacyjny będzie specyfikował studia teologiczne i to do tego stopnia, że należy wręcz wskazać ewangelizację jako fundamentalne zadanie ośrodków teologicznych, obok naukowych badań i zajęć dydaktycznych¹⁹. Wspomniany kardynał Z. Grocholewski, waloryzując udział wymiaru akademickiego w misji zbawczej Kościoła, utworzył nawet frazę „uniwersytet jako projekt ewangelizacyjny”, który obejmowałby ewangelizację osób, ewangelizację kultury i ewangelizację społeczeństwa²⁰.

¹⁶ Por. T. Gałkowski, *Instytucja prawna uniwersytetu katolickiego*, s. 193.

¹⁷ SCh, art. 3, p. 1.

¹⁸ Por. Cz. Rychlicki, *Uniwersytety katolickie i wydziały nauk kościelnych we współczesnym kontekście kulturowym*, „Teologia w Polsce” 2 (2008), nr 2, s. 291.

¹⁹ Por. Cz. Rychlicki, *Uniwersytety katolickie*, s. 292.

²⁰ Por. Z. Grocholewski, *Uniwersytety wobec współczesnych wyzwań*, s. 29.

3. TEOLOGIA W KOŚCIELE *WYCHODZĄCYM*

Głoszone przez Kościół orędzie zbawcze ma być odpowiedzią na *znaki czasu*, odczytywane w świetle prawdy chrześcijańskiej, która nigdy się nie przedawnia²¹. Przemiana misyjna we wszystkich wymiarach Kościoła to postulat eklezjologiczny papieża Franciszka, obecny we wspomnianym już jego programowym dokumencie *Evangelii gaudium*, jak i w wielu wystąpieniach poświęconych tożsamości Kościoła. Pojęcie „Kościół *wychodzący*” wyraża papieskie plany reformy pastoralnej i doktrynalnej, które nie omijają wymiaru akademickiego i są obecne w dokumencie poświęconym odnowie systemu studiów kościelnych. Poza oczywistymi celami akademickimi, tzn. pełnowartościowym formowaniem prezbiterów, osób życia konsekrowanego i świeckich, Franciszek wyznacza środowiskom teologicznym rolę „[...] opatrnościowego laboratorium kulturowego, w którym Kościół dokonuje performatywnej interpretacji rzeczywistości. Wypływa ona z wydarzenia Jezusa Chrystusa i karmi się darami mądrości i wiedzy, jakimi Duch Święty ubogaca w różnych formach cały lud Boży: od *sensus fidei fidelium* do magisterium pasterzy, od charyzmatu proroków po charyzmat doktorów i teologów”²². Studia kościelne oraz ich odnowę papież przedstawia w eklezjalnym obszarze ewangelizacyjnym, czyli wezwania Kościoła do głoszenia orędzia zbawczego. Teolog to, według Franciszka, członek wspólnoty wierzących. To stwierdzenie implikuje jego zobowiązanie do respektowania zasad, czy też powinności dotyczących wszystkich wierzących. Uczeni nie mogą więc wykluczać siebie z zaangażowania w program duszpasterski kreślony przez papieża w kontekście współczesnego etapu misji²³.

Papież, widząc specyficzne powołanie teologa w Kościele i podkreślając jego charyzmat i wysiłek w podejmowaniu badań teologicznych, docenia i zachęca uprawiających tę dziedzinę nauki do promowania dialogu ze światem kultury i nauki²⁴.

²¹ Por. W. Kasper, *Papst Franziskus – Revolution der Zärtlichkeit und der Liebe. Theologische Wurzeln und pastorale Perspektiven*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk 2015, s. 44.

²² VG 3. Ten aspekt przedstawił papież na spotkaniu z teologami: „Oznacza to hermeneutyczne podjęcie tajemnicy drogi Jezusa, która prowadzi Go na krzyż i do zmartwychwstania oraz do daru Ducha Świętego. Podjęcie tej logiki Jezusowej i paschalnej jest niezbędne dla zrozumienia, jak rzeczywistość historyczna i stworzona staje w obliczu objawienia tajemnicy miłości Boga. Tego Boga, który w historii Jezusa objawia się – za każdym razem i w obrębie każdej sprzeczności – jako większy w miłości i zdolności do naprawienia zła”, Franciszek, *Nie można uprawiać teologii w środowisku strachu. Przemówienie wygłoszone 21 czerwca podczas kongresu „Teologia po «Veritatis gaudium» w kontekście śródziemnomorskim”, zorganizowanego przez Papieski Wydział Teologiczny Południowych Włoch w Neapolu*, <https://wiedz.pl/2019/06/21/franciszek-nie-mozna-uprawiac-teologii-w-srodowisku-strachu/> [dostęp: 3 II 2021].

²³ Por. S. Zatwardnicki, *Wizja teologii w wypowiedziach papieża Franciszka*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 17 (2018), 3, s. 243.

²⁴ Por. K. Bardski, *Kontekst i serce Ewangelii. Hermeneutyka biblijna „Evangelii gaudium” papieża Franciszka*, w: „*Scrutanimi Scripturas*” (J 5,39). *Księga Jubileuszowa dla Księdza Biskupa*

W nauczaniu Franciszka wskazać można wręcz imperatyw ewangelizacyjny: „Kieruję apel do teologów, aby pełnili tę postugę jako część zbawczej misji Kościoła. Konieczne jest jednak, aby leżał im na sercu ewangelizacyjny cel Kościoła oraz by nie zadowalali się teologią uprawianą przy biurku”²⁵.

Argumentacja papieska, inspirująca teologów do działania w radykalnej reformie studiów teologicznych, opiera się na wyrazistym obrazie kultury i społeczeństwa, który ukazywany jest jako nowa epoka. Dokument źródłowy niniejszego artykułu, encyklika *Veritatis gaudium* obfituje w pojęcia obrazujące ten niespotykany dotąd, według Franciszka, kontekst: „nowy okres dziejów”, „nowy etap misji Kościoła”, „nowa era myśli”, „potężne nowe zjawiska”, „nowy etap ewangelizacji”, „zmiana epoki”, „punkt zwrotny”, „bezprecedensowy horyzont”, „trudny przełom”. Tego typu narrację można rozumieć jako wręcz mobilizację do wyznaczania nieznanymi dotąd celów czy – jak mówi papież – do „śmiałej rewolucji kulturowej”, której egzemplifikacją będzie zmiana paradygmatu formacji akademickiej i badań naukowych²⁶.

Kościół *wychodzący*, czasem określany jako „szpital polowy”, w przekonaniu papieża, musi zmierzyć się z globalnymi problemami kryzysu antropologicznego i kryzysu społeczno-ekologicznego, czyli gwałtownych zmian i degradacji, które ilustrują klęski żywiołowe, napięcia społeczne, a nawet turbulencje finansowe. Aby Dobra Nowina dotarła do wszystkich, Kościół musi udać się na „peryferie” i działać z apostolską gorliwością, „inkarnując się” w życie ludzi, zwłaszcza ubogich²⁷. Tego typu sytuacja domaga się zmiany modeli rozwoju i redefinicji postępu. Rolą Kościoła miałyby być ukształtowanie kultury zdolnej stawić czoła temu kryzysowi i wskazać drogi wyjścia. W tym kontekście warto pamiętać o specyficznej relacji wiary chrześcijańskiej i kultury, która ukazywana jest w rozwijającej się nowej gałęzi akademickiej – teologii kultury. Mówi o tym wprost Henryk Seweryniak: „Katolicka teologia kultury czuwa nad więzią kultury i Kościoła. Wierna swoim ideowym fundamentom, położonym przez Jana Pawła II, bada i promuje kulturę w aspekcie sposobu bytowania, bycia właściwego człowiekowi; tego wszystkiego, przez co człowiek bardziej *jest*, przez co staje się bardziej sobą. Jednocześnie prowadzi ożywiony dialog z twórcami, naukowcami, artystami i dziennikarzami, uznając, że odgrywają oni istotną rolę w tworzeniu kultury i że na nich właśnie spoczywa szczególna odpowiedzialność za jej obecny kształt i przeszłość”²⁸.

Andrzeja W. Suskiego w 75. rocznicę urodzin, W. Chrostowski, D. Kotecki (red.), Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam” – Stowarzyszenie Bibliistów Polskich 2016, s. 35.

²⁵ EG 133.

²⁶ Por. VG 3.

²⁷ Por. J.A. Navarro Ramos, *Prólogo*, w: *Transformaciones eclesiales. Propuestas del papa Francisco para una iglesia en pastoral*, J.A. Navarro Ramos, D. Flores Soria, J.D. Ortiz Acosta (red.), México: ITESO 2018, s. 8–9.

²⁸ H. Seweryniak, *Teologie na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” 1 (2010), nr 1, s. 14–15.

Wydaje się, że narzędzie tego planu papież umiejscawia w środowiskach akademickich i ich integracji, by wyrażając się językiem kerygmatu, wniosły twórczy i skuteczny zaczyn „soli i światła Ewangelii Jezusa Chrystusa i żywej Tradycji Kościoła, nieustannie otwartej na nowe scenariusze i nowe propozycje”²⁹.

Franciszek przedstawia uprawianie teologii symbolicznie jako życie na pograniczu, na którym Ewangelia, rozumiana jako Objawienie i Tradycja, wychodzi naprzeciw potrzebom ludzi, by w ich zrozumiłym i znaczącym języku towarzyszyć w trudnych przemianach kulturowych i społecznych. Ten sposób uprawiania teologii koresponduje z poglądami Hansa Waldenfelsa i jego koncepcją *Kontextuelle Fundamentaltheologie*; ujmuje on to w formie metafory: człowiek, który stoi w progu, jest obecny jednocześnie na zewnątrz i wewnątrz. Ma więc możliwość asymilacji wiedzy humanistycznej, nauk społecznych, matematycznego przyrodoznawstwa, jednocześnie jednak może przekazać zaproszenie do środka – do myślenia teologicznego, w świetle wiary i Ewangelii³⁰.

Towarzyszenie ludziom jest jednym z zadań teologii. Ale papieska wizja idzie dalej, gdy zachęca, by była pomocna w refleksji nad przyczynami konfliktów i wypracowywała propozycje ich rozwiązywania, i to nie tylko tych, których doświadczą się w Kościele, ale także tych, które dotyczą całego świata³¹. Według papieża, implikuje to obraz teologa, który wykorzystując prawdziwie ewangeliczną hermeneutykę, pomoże zrozumieć świat i ludzką egzystencję. To rozległy i bezprecedensowy horyzont badań, który domaga się duchowej atmosfery i pewności opartej na prawdach wiary i rozumu. I nie chodzi tu jedynie o filozoficzną czy teologiczną syntezę, ale o wnikanie światłym i otwartym umysłem w tajemnicę istnienia, we wciąż rozwijające się ludzkie poznanie, w którego tle zawsze obecny jest Bóg³². Tę ogólną wizję Franciszek transponuje na konkretne oczekiwania, które można, parafrazując wcześniejsze sformułowania, przedstawić jako nowy

²⁹ VG 3.

³⁰ Por. H. Waldenfels, *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele dzisiaj. Teologia fundamentalna w kontekście czasów obecnych*, tłum. A. Paciorek, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1993, s. 84.

³¹ Por. Franciszek, *Lettera del Santo Padre al Gran Cancelliere della “Pontificia Universidad Católica Argentina” nel centesimo anniversario della Facoltà di Teologia* (3 III 2015 r.), https://www.vatican.va/content/francesco/it/letters/2015/documents/papa-francesco_20150303_lettera-universita-cattolica-argentina.html [dostęp: 20 II 2021].

³² Por. VG 3–4. Aspekt centralnego miejsca ewangelizacji również dla teologii Franciszek retrospektywnie wyjaśnił w przemówieniu do grona akademików: „[...] nie apologetykę, nie podręczniki, jak słyszeliśmy, ale ewangelizację. W centrum jest ewangelizacja, co nie oznacza prozelityzmu. Kościół w dialogu z kulturami i religiami głosi Dobrą Nowinę o Jezusie i praktykę miłości ewangelicznej, którą On głosił jako syntezę całego nauczania Prawa, wizji proroków i woli Ojca. [...] Ja sam studiowałem w czasach, kiedy dominowały podręczniki upadającej scholastyki. Żartowaliśmy, ponieważ wszystkie tezy teologiczne udowadniano za pomocą następującego schematu: po pierwsze sprawy zdają się przedstawiać w taki oto sposób, ale ponieważ katolicyzm zawsze zwycięża to... Była to więc teologia defensywna, apologetyka zamknięta w podręczniku”, Franciszek, *Nie można uprawiać teologii w środowisku strachu*.

paradygmat teologii, rozumiany jako projekt ewangelizacyjny. Kolejne części artykułu będą jego prezentacją.

4. CHRYSSTOCENTRYCZNE *COMMUNIO*

Kościół jest znakiem i narzędziem zbawienia, jest tradentem tajemnicy paschalnej Chrystusa, tzn. powinien w sercu kerygmatu – jak pisze Franciszek – pielęgnować nieustannie nową i fascynującą radosną nowinę – Ewangelię, która ukonkretnia się w życiu ludzi. Kerygmat ten kształtuje w człowieku obraz Boga jako Ojca bogatego w miłosierdzie i daje mu możliwość doświadczenia życia wolnego i odpowiedzialnego, w solidarnym odczuwaniu powszechnego braterstwa. Zadaniem teologii jest kontemplacja tej prawdy oraz zarówno duchowy, jak i intelektualny proces asymilacji w jak najszerszym spektrum ludzi z wszczepianiem jej w ludzką egzystencję³³.

Niezwykłe wyraźnie domaga się Franciszek, by ten wertykalny wymiar kontemplacji Boga, objawiony w Jezusie Chrystusie, implikował doświadczenie wymiaru horyzontalnego, czyli autentycznej eklezjalnej komunii. Kościół w tym wymiarze jest, według niego, zacznem braterstwa o wymiarze powszechnym, „[...] umiającego spoglądać na świętą wielkość bliźniego, odkryć Boga w każdym człowieku, znieść uciążliwości życia razem, trzymając się miłości Bożej, otworzyć serce na miłość Bożą, by szukać szczęścia innych, tak jak szuka go dobry Ojciec”³⁴.

Można więc wysnuć wniosek, że społeczny wymiar ewangelizacji jest integralną częścią misji Kościoła. Franciszek podkreśla, że wymiar redemptyjny i pneumatologiczny, a więc tajemnica Odkupienia i działalność Ducha Świętego są skierowane nie tylko do pojedynczych osób, ale dotyczą również relacji i stosunków społecznych. Nie wolno więc chrześcijaństwa sprowadzić jedynie do osobistej relacji z Bogiem, a wiary do wnętrza Kościoła, bo według niego, „wzywa ona do budowania nie tylko wiecznego miasta w zaświatach, ale i społeczności doczesnych, a w nich przestrzeni braterstwa, niemożliwych bez fundamentu wiary”³⁵. Jak pisze Kenneth Himes, Franciszek proponuje wizję społecznej kwestii w wersji zrównoważonej, która oddala zarówno pietyzm porzucający społeczny wymiar Ewangelii, jak i sekularyzm ślepy na aktywną rolę Ewangelii w rzeczywistości społecznej³⁶.

³³ Por. VG 4a.

³⁴ EG 92.

³⁵ S. Zatwardnicki, *Wizja teologii*, s. 240–241.

³⁶ Por. K. Himes, *Chapter Four of “Evangelii Gaudium”*: *The Social Dimension of Evangelization*, „International Review of Mission” 104 (2015), nr 2, s. 182.

W Kościele rozumianym jako *communio* kluczowe miejsce zajmuje *opcja na rzecz ubogich*. Jak ważne jest to dla papieża, świadczą jego słowa: „[...] prawdą jest bowiem, że piękno Ewangelii nie zawsze może być ukazane przez nas wiernie, ale jest znak, którego nigdy nie może zabraknąć, opcja na rzecz ostatnich, tych, których społeczeństwo odrzuca”³⁷. Z właściwą sobie determinacją uwydatnia Franciszek opcję na rzecz ubogich, która jest rozumiana w Kościele jako faktor przede wszystkim teologiczny, a w szczególności chrystologiczny. Tajemnica Wcielenia, a więc fakt, że Bóg stał się ubogim w Chrystusie, uprawnia do propagowania wyjątkowego miejsca dla ubogich. Ewangelia nie pozostawia żadnych wątpliwości – Bóg jest zawsze blisko najmniejszych i utożsamia się z ostatnimi³⁸.

Należy pamiętać, jak podkreśla Andrzej Pietrzak, że *opcja na rzecz ubogich* pojawiła się na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku w Ameryce Łacińskiej jako efekt refleksji nad wiarą i jej rolą w życiu osobistym i wspólnotowym, społecznym i eklezjalnym. W propozycji różnego rodzaju inicjatyw aktywizacji ludzi i instytucji podkreślano wagę rozpoznania kontekstu społeczno-religijnego, w tym szczególnie egzystencjalnych trudności ujawnionych w społecznościach latynoamerykańskich. Ten niezwykle wysiłek pastoralny, wzmocniony zachętą Vaticanum II do rozpoznawania *znaków czasu*, zaowocował wypracowaniem obszarów, które wymagały szczególnej uwagi eklezjalnej. Wśród nich kluczowy okazał się problem powszechnej biedy. W konkluzjach stwierdzono, że zasięg i zagrożenie życia wynikające z biedy domagają się bezwzględnego ukierunkowania dostępnych sił i środków na ubogich, co oczywiście nie wykluczało zainteresowania innymi grupami społecznymi³⁹.

Powyższy problem był bardzo czytelny w poprzednich pontyfikatach w aspekcie wiarygodności Kościoła. Nauczanie Jana Pawła II nie zostawia wątpliwości: „Dziś bardziej niż kiedykolwiek Kościół jest świadom, że jego orędzie społeczne zyska większą wiarygodność dzięki świadectwu działania niż dzięki swej wewnętrznej spójności i logice. Również z tej świadomości wypływa jego opcja preferencyjna na rzecz ubogich, która nigdy nie jest wyłączną ani nie dyskryminuje innych grup. Opcja ta nie dotyczy tylko ubóstwa materialnego, wiadomo bowiem, że zwłaszcza we współczesnym społeczeństwie spotyka się liczne formy ubóstwa nie tylko ekonomicznego, ale również kulturowego i religijnego. Miłość Kościoła do ubogich, kierująca jego działaniem i należąca do jego stałej tradycji, każe mu zwracać się ku światu, w którym pomimo postępu techniczno-ekonomicznego istnieje niebezpieczeństwo, że ubóstwo przybierze gigantyczne formy”⁴⁰.

³⁷ VG 4a; EG 74.

³⁸ Por. S. Zatwardnicki, *Wizja teologii*, s. 241.

³⁹ Por. A. Pietrzak, *Opcja na rzecz ubogich*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 8 (2013), nr 8, s. 47.

⁴⁰ CA 57.

Papieski postulat dla teologii jest precyzyjny: opcja na rzecz ubogich musi przeniknąć przekaz treści orędzia chrześcijańskiego i wciąż być motywem pogłębionej refleksji, by „[...] odkryć w całym stworzeniu ślad Trójcy Świętej, który czyni ze wszechświata, w którym żyjemy, sieć relacji, gdzie cechą wszystkich istot żywych jest dążenie do innego stworzenia, sprzyjając duchowości globalnej solidarności, «która emanuje z tajemnicy Trójcy Świętej»⁴¹.

5. SPOTKANIE I DIALOG

Dla papieża Franciszka celem tego kryterium jest wspólnotowe doświadczenie radości prawdy i autentyczny klimat spotkania między wszystkimi autentycznymi i żywotnymi kulturami⁴². Z jednej strony należy pamiętać, że problem dialogu jest szeroko opisany w dokumentach Kościoła i od lat obecny w przestrzeni ekumenicznej, a z drugiej strony mieć świadomość, że aktywność papieża w tej materii jest poddana wnikliwej ocenie i nie zawsze akceptowana⁴³. Począwszy od Soboru Watykańskiego II oraz wydania *magna charta* dialogu, czyli encykliki *Ecclesiam suam*, Kościół nieodwracalnie przystąpił do wieloaspektowego dialogu, a teologowie posiadają bogate doświadczenie między innymi dialogu ekumenicznego, międzyreligijnego, Kościoła z kulturą, wiary z rozumem i wielu innych konstelacji⁴⁴.

Franciszek powołuje się na dorobek Kościoła w tej dziedzinie (*Gaudium et spes*, *Sapientia christiana*), widząc istniejące od lat wielorakie zachęty do dialogu ekumenicznego, międzyreligijnego, kulturowego i naukowego oraz ich osiągnięcia. W tym duchu idzie jednak dalej i proponuje rewizję systemu kształcenia kościelnego w dość radykalnym wymiarze „w ich źródłach teologicznych, zasadach inspirowanych oraz ich różnych poziomach artykulacji dyscyplinarnej, pedagogicznej i dydaktycznej⁴⁵. Miałyby to polegać na ponownym przemyśleniu i uaktualnieniu

⁴¹ EG 4a; LS 240.

⁴² Por. VG 4b; EG 239.

⁴³ Problem spotkania kultur i religii oraz związane z tym kontrowersje egzemplifikuje między innymi A. Napiórkowski, wskazując na przykład a) wspólną deklarację o ludzkim braterstwie dla pokoju na świecie i zgodnego współistnienia, która została podpisana przez papieża Franciszka oraz wielkiego imama Al-Azharu 4 lutego 2019 roku na międzyreligijnej konferencji w Abu Zabi, b) ceremonie rzymskie towarzyszące Synodowi Amazońskiemu, podczas których uprzywilejowane miejsce zajęły wierzenia ludów Amazonii, w szczególności błogosławieństwo figurki pogańskiej bogini Pachamama w Ogrodach Watykańskich oraz jej umieszczenie przed głównym ołtarzem w bazylice św. Piotra i przeniesienie jej w procesji do sali obrad. Zob. A. Napiórkowski, *Wizja Kościoła w ujęciu papieża Franciszka*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 15 (2020), nr 15, s. 49–50.

⁴⁴ Por. K. Parzych-Blakiewicz, *Dialog i dialogiczność jako narzędzia teologii*, „Teologia w Polsce” 1 (2007), nr 1, s. 138.

⁴⁵ VG 4b.

natury dziedzin i dyscyplin naukowych pod kątem nowej logiki wynikającej z dynamiki ewangelizacyjnej. W istocie ten odnowiony program studiów miałby ukazywać nowe możliwości nawiązywania relacji wynikających z wiary religijnej, świadomości personalistycznej i wrażliwości ekologicznej, by być obecnym i skutecznym „tam, gdzie kształtują się nowe narracje i paradygmaty”⁴⁶.

6. INTEGRACJA WIEDZY NAUKOWEJ

W kolejnym kryterium papież kreśli swój idealny kształt prowadzenia badań naukowych, który w pewnym sensie przybiera charakter holistycznej koncepcji, opartej na interdyscyplinarności i transdyscyplinarności. Ten nowy projekt akademicki, zarówno na płaszczyźnie dydaktyki, jak i badań, w zakresie treści i metod powinien charakteryzować się „życiową i rozumną zasadą jedności wiedzy przy rozróżnieniu i poszanowaniu jej różnorodnych, powiązanych ze sobą i zbieżnych sposobów wyrażania”⁴⁷. Papież, łącząc wiele aspektów aktywności akademickiej (teologiczną, antropologiczną, egzystencjalną, epistemologiczną), widzi ich skuteczność w zachowaniu spójności i elastyczności, a także organiczności połączonej z dynamicznością⁴⁸.

Swój projekt Franciszek umiejscawia kontekstualnie w panoramie współczesnej nauki i wiedzy, która jest, według niego, zatomizowana i zdeintegrowana w poszczególnych dziedzinach i dyscyplinach naukowych, reprezentowanych przez wzajemnie pozbawione komunikacji ośrodki uniwersyteckie. W związku z tym papież konstatuje też panujący klimat akademicki, który charakteryzuje się konfliktem, niepewnością i relatywistycznym pluralizmem przekonań i opcji kulturowych⁴⁹. System studiów kościelnych musi cechować w sposób wręcz konieczny znacząca rola kulturowa i humanizująca. A finalnie musi on być narzędziem ewangelizacji, wykorzystującym współczesne metody uniwersyteckie, jak chociażby zasadę interdyscyplinarności: „[...] nie tyle w formie słabej zwykłej wielodyscyplinarności, jako podejścia, które sprzyja lepszemu zrozumieniu, z kilku punktów widzenia, jakiegoś przedmiotu badań; ile rozwoju wszelkiej wiedzy w obrębie przestrzeni Światła i Życia oferowanej przez Mądrość, która emanuje z Objawienia Boga”⁵⁰.

⁴⁶ EG 74; VG 4b.

⁴⁷ VG 4c.

⁴⁸ Por. VG 4c.

⁴⁹ Por. VG 4c.

⁵⁰ VG 4c.

7. KONSORCJA AKADEMICKIE

Skuteczność kryterium transdyscyplinarności implikuje współpracę wielu ośrodków naukowych, inspirowanych pluralizmem tradycji kulturowych i religijnych. Skala problemów o charakterze globalnym uwidacznia konieczność tworzenia wyspecjalizowanych ośrodków badawczych, które poddałyby analizie problemy przekraczające możliwości lokalnych instytucji, wypracowując i przedkładając odpowiednie i realistyczne drogi ich rozwiązania⁵¹.

Papież w przybliżeniu powyższej problematyki wykorzystuje obraz Kościoła w jego wymiarze powszechnym i lokalnym oraz obraz ich wzajemnego przenikania się. Katolickość w tym aspekcie, w przekonaniu Franciszka, obrazuje zasadę jedności w różnorodności i jedności w wolności, która funkcjonuje w napięciu między jednością a wielością, pomiędzy tym, co proste, i tym, co złożone. Jego słowa nie zostawiają w tym przypadku wątpliwości: „[...] chodzi zatem o wprawianie się do pewnej formy poznania i interpretacji rzeczywistości, w świetle zamysłu Chrystusa (por. 1 Kor 2,16), gdzie wzorem odniesienia i rozwiązywania problemów nie jest kula, gdzie każdy punkt jest równo oddalony od centrum i nie ma różnicy między jednym punktem a drugim, ale wielością, odzwierciedlającą położenie wszystkich partykularizmów, które zachowują w nim oryginalność”⁵².

Należy pamiętać, że różnorodność kultur i tradycji w przestrzeni eklezjalnej była bardzo bliska papieżowi Janowi Pawłowi II, który rozumiał powszechną jedność nie jako sztywny uniformizm, znoszący bogactwo lokalne, ale jako szansę na możliwość pogłębiania i uwyrażnienia własnej tożsamości⁵³.

Zadanie dla teologii w tym wymiarze polegałoby na łączeniu źródeł wiary, czyli Pisma Świętego, Tradycji i współczesnych kultur. Według Sławomira Zatwardnickiego, Franciszek postuluje adekwatną do sytuacji prezentację Tradycji katolickiej oraz współczesnej kultury i doprowadzenie ich do dialogu, by uniknąć dwóch skrajności: po pierwsze, odrzucenia dorobku cywilizacyjnego w imię rzekomo lepszej przeszłości oraz schronienia się w konserwatyzmie czy nawet fundamentalizmie, po drugie, zanegowania przeszłości i dokonania relatywizacji dziedzictwa eklezjalnego na rzecz waloryzowania jakiegokolwiek nowości. Niezmienna rola teologii miałaby polegać na wyznaczeniu możliwej do przyjęcia zasady funkcjonowania między wskazanymi biegunami⁵⁴.

Konkludując, można stwierdzić, że studia kościelne, z natury rzeczy umiejscawiające jakąkolwiek wiedzę w obrębie Objawienia i wynikającej z niego mądrości,

⁵¹ Por. VG 4d.

⁵² VG 4d.

⁵³ Na ten temat zob. M. Żmudziński, *Ty jesteś Piotr. Świadomość funkcji prymacjalnej Jana Pawła II w świetle jego nauczania*, Olsztyn: Wydawnictwo Hosianum 2003, s. 80–81.

⁵⁴ Por. S. Zatwardnicki, *Wizja teologii*, s. 244–245.

służyłyby nie tyle technicznej integracji poszczególnych obszarów wiedzy, ile inspirowałyby do rozwoju badań i pracy akademickiej przy poszanowaniu istniejącej różnorodności⁵⁵.

* * *

Uniwersytety katolickie i studia kościelne stoją przed wielkim wyzwaniem, wynikającym z postępu cywilizacyjnego, w szczególności z globalizacji świata. Kościół posiada wielowiekowe doświadczenie w łączeniu kultur funkcjonujących we wspólnotach lokalnych w wymiarze powszechności. Jest to mechanizm wzajemnego przenikania się i ubogacania. Teologia musi być z jednej strony oparta na źródłach objawionych, a z drugiej analizować kontekst współczesności, by być w dyspozycji do wytyczania nowych kierunków rozwoju, obejmującego całościowo ludzkość i świat. Papież Franciszek kreśli wyidealizowany obraz studiów kościelnych jako zaczynu nowej aktywności w sferze nauki, w której ramach teologia byłaby inspiracją dla wszelkiego typu badań, również dla nauk empirycznych. Narzędziem miałyby być badania inter- i transdyscyplinarne oraz konsorcja naukowe. Najważniejszym punktem nowego paradygmatu teologii powinien być świadomy udział w misji ewangelizacyjnej Kościoła.

WYKAZ SKRÓTÓW

- CA – Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*
ECE – Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach katolickich „Ex corde Ecclesiae”*
EG – Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*
GE – Sobór Watykański II, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*
LS – Franciszek, *Encyklika „Laudato si”*
SCh – Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach kościelnych „Sapientia christiana”*
VG – Franciszek, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach kościelnych „Veritatis gaudium”*

⁵⁵ Por. S. Zatwardnicki, *Wizja teologii*, s. 242.

NOWY PARADYGMAT STUDIÓW TEOLOGICZNYCH
WEDŁUG KONSTYTUCJI *VERITATIS GAUDIUM*
PAPIEŻA FRANCISZKA

Streszczenie

Pontyfikat papieża Franciszka zarówno w ogłaszanych dokumentach, jak i w praktyce ma charakter duszpasterski, z podkreśleniem wymiaru ewangelizacyjnego. W encyklice *Veritatis gaudium* również misja edukacyjna i akademicka Kościoła została przedstawiona pod tym kątem. Artykuł jest prezentacją postulatów papieża rozumianych jako nowy paradygmat szkolnictwa kościelnego, wynikający z nowego kontekstu kulturowego i społecznego. Projekt Franciszka osadzony jest w ponadpięćdziesięcioletniej perspektywie reform Soboru Watykańskiego II, w szczególności dokumentu *Sapientia christiana*, który od 1979 roku regulował działalność fakultetów teologicznych. Wskazane są cztery kryteria, którymi powinny charakteryzować się studia kościelne: a) chrystocentrycznie ukształtowany kerygmat, budujący wspólnotę eklezjalną, z opcją na rzecz ubogich; b) spotkanie i dialog, charakteryzujące się autentycznym współdziałaniem na poziomie religii i kultur; c) inter- i transdyscyplinarność, które są narzędziem łączenia dorobku nauki we wszystkich dyscyplinach, w perspektywie transcendentnego Objawienia chrześcijańskiego; d) integracja ośrodków akademickich, które uprawiają studia kościelne, oraz ich współpraca z instytucjami o różnych tradycjach religijnych i kulturowych w celu adekwatnej diagnozy globalnych problemów świata i ich rozwiązywanie.

Słowa kluczowe: teologia, nauka, uniwersytet, dialog, wiara, religia, kultura.

A NEW PARADIGM FOR ECCLESIASTICAL STUDIES
ACCORDING TO POPE FRANCIS' ENCYCLICAL
VERITATIS GAUDIUM

Summary

The pontificate of Pope Francis, both in documents and in practice, takes on a pastoral character, emphasizing the evangelizing dimension. The encyclical *Veritatis gaudium* likewise presents the educational and academic mission of the Church from the same perspective. This paper provides a presentation of the Pope's postulates understood as a new paradigm for Church education, resulting from a new cultural and social context. Pope Francis' project is set in the more than fifty-year perspective of the reforms introduced by the Second Vatican Council, in particular *Sapientia christiana*, the document which has been governing the activities of theological faculties since 1979. Four criteria that ecclesial studies should demonstrate are indicated: a) the Christocentric kerygma building the ecclesial community, with an option for the poor, b) encounter and dialogue, characterized by authentic interaction on the level of religions and cultures, c) inter- and transdisciplinarity, which provide a tool for linking the academic achievements of all disciplines in the perspective of the transcendent Christian revelation, d) integration of academic centers which practice

ecclesiastical studies and their collaboration with institutions of different religious and cultural traditions, with a view to an adequate diagnosis of global world problems and their resolution.

Key words: theology, science, university, dialogue, faith, religion, culture.

EIN NEUES PARADIGMA FÜR THEOLOGISCHE STUDIEN
NACH DER KONSTITUTION *VERITATIS GAUDIUM*
VOM PAPST FRANZISKUS

Zusammenfassung

Das Pontifikat von Papst Franziskus hat sowohl in den verkündeten Dokumenten als auch in der Praxis einen pastoralen Charakter, wobei die evangelisierende Dimension im Vordergrund steht. In der Apostolischen Konstitution *Veritatis gaudium* wird auch der erzieherische und akademische Auftrag der Kirche unter diesem Blickwinkel dargestellt. Der Artikel ist eine Darstellung der Postulate des Papstes, verstanden als ein neues Paradigma der kirchlichen Bildung, das sich aus dem neuen kulturellen und sozialen Kontext ergibt. Das Projekt von Franziskus steht in der über fünfzig Jahre alten Perspektive der Reformen des Zweiten Vatikanischen Konzils, insbesondere des Dokuments *Sapientia christiana*, das ab 1979 die Tätigkeit der theologischen Fakultäten regelte. Es werden vier Kriterien genannt, die das kirchliche Studium kennzeichnen sollen: (a) ein christozentrisch geprägtes Kerygma, das die kirchliche Gemeinschaft aufbaut, mit einer Option für die Armen, (b) Begegnung und Dialog, gekennzeichnet durch authentische Interaktion auf der Ebene der Religionen und Kulturen, (c) Inter- und Transdisziplinarität, die Werkzeuge sind, um den Besitzstand des Lernens in allen Disziplinen zu vereinen, in der Perspektive der transzendenten christlichen Offenbarung, (d) Integration von akademischen Zentren, die kirchliche Studien betreiben, und deren Zusammenarbeit mit Institutionen verschiedener religiöser und kultureller Traditionen, um globale Probleme der Welt angemessen zu beurteilen und zu lösen.

Schlüsselwörter: Theologie, Wissenschaft, Universität, Dialog, Glaube, Religion, Kultur.

BIBLIOGRAFIA

Bardski K., *Kontekst i serce Ewangelii. Hermeneutyka biblijna „Evangelii gaudium” papieża Franciszka*, w: „*Scrutamini Scripturas*” (J 5,39). *Księga Jubileuszowa dla Księdza Biskupa Andrzeja W. Suskiego w 75. rocznicę urodzin*, W. Chrostowski, D. Kottecki (red.), Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam” – Stowarzyszenie Biblistów Polskich 2016, s. 34–47.

Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”* (24 XI 2013 r.), „*Acta Apostolicae Sedis*” 105 (2014), s. 1019–1137.

- Franciszek, *Encyklika „Laudato si’”* (24 V 2015 r.), https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_encyclica-laudato-si_pl.pdf [dostęp: 2 II 2021].
- Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis gaudium”* (8 XII 2017 r.), http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_constituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html [dostęp: 2 II 2021].
- Franciszek, *Nie można uprawiać teologii w środowisku strachu. Przemówienie papieża Franciszka wygłoszone 21 czerwca podczas kongresu „Teologia po «Veritatis gaudium» w kontekście śródziemnomorskim”, zorganizowanego przez Papieski Wydział Teologiczny Południowych Włoch w Neapolu*, <https://wiesz.pl/2019/06/21/franciszek-nie-mozna-uprawiac-teologii-w-srodowisku-strachu/> [dostęp: 2 II 2021].
- Gałkowski T., *Instytucja prawna uniwersytetu katolickiego i uniwersytetu kościelnego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 17 (2008), nr 8, s. 185–202.
- Grocholewski Z., *Uniwersytety wobec współczesnych wyzwań*, Warszawa: Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego 2013.
- Himes K., *Chapter Four of “Evangelii Gaudium”: The Social Dimension of Evangelization*, „International Review of Mission” 104 (2015), nr 2, s. 181–186.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”* (1 V 1991 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 83 (1991), s. 793–867.
- Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach kościelnych „Sapientia christiana”* (15 IV 1979 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 71 (1979), s. 469–499.
- Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach katolickich „Ex corde Ecclesiae”* (15 VIII 1990 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 99 (1990), s. 1475–1509.
- Kasper W., *Papst Franziskus – Revolution der Zärtlichkeit und der Liebe. Theologische Wurzeln und pastorale Perspektiven*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk 2015.
- Napiórkowski A., *Wizja Kościoła w ujęciu papieża Franciszka*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 15 (2020), nr 15, s. 33–57.
- Navarro Ramos J.A., *Prólogo*, w: *Trasformaciones eclesiales. Propuestas del papa Francisco para una iglesia en pastoral*, J.A. Navarro Ramos, D. Flores Soria, J.D. Ortiz Acosta (red.), México: ITESO 2018, s. 8–9.
- Parzych-Blakiewicz K., *Dialog i dialogiczność jako narzędzia teologii*, „Teologia w Polsce” 1 (2007), nr 1, s. 137–148.
- Paweł VI, *Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym „Evangelii nuntiandi”* (8 XII 1975 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 68 (1976), s. 5–76.
- Paweł VI, *Encyklika „Ecclesiam suam” o drogach, którymi Kościół Katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swej misji* (6 VIII 1964 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 56 (1964), s. 609–659.
- Pietrzak A., *Opcja na rzecz ubogich*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 8 (2013), nr 8, s. 47–62.
- Pius XII, *Konstytucja apostolska „Deus scientiarum Dominus”* (24 V 1931 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 23 (1931), s. 241–284.
- Rychlicki Cz., *Uniwersytety katolickie i wydziały nauk kościelnych we współczesnym kontekście kulturowym*, „Teologia w Polsce” 2 (2008), nr 2, s. 283–298.
- Seweryniak H., *Teologie na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia” 1 (2010), nr 1, s. 9–22.

- Sobór Watykański II, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”* (28 X 1965 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 728–739.
- Sobór Watykański II, *Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius”* (28 X 1965 r.), „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 713–727.
- Waldenfels H., *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele dzisiaj. Teologia fundamentalna w kontekście czasów obecnych*, tłum. A. Paciorek, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1993.
- Zatwardnicki S., *Wizja teologii w wypowiedziach papieża Franciszka*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 17 (2018), nr 3, s. 237–257.
- Żmudziński M., *Ty jesteś Piotr. Świadomość funkcji prymacjalnej Jana Pawła II w świetle jego nauczania*, Olsztyn: Wydawnictwo Hosianum 2003.

Marek Andrzej Żmudziński – duchowny Kościoła rzymskokatolickiego (diecezja ełcka), doktor habilitowany w dziedzinie nauk teologicznych (teologia fundamentalna), od 2000 roku pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, od 2016 roku dziekan Wydziału Teologii UWM. Obszar badań obejmuje eklezjologię, w szczególności prymat biskupa Rzymu, nieomyślność papieską i dialog ekumeniczny. Ostatnie publikacje: *Teologia prymatu w myśli eklezjologiczno-ekumenicznej Kardynała Stanisława Nagyego* (2018), *Papal Titles as a Manifestation of the Primatial Power of the Bishop of Rome* (2019), *Religious Coexistence in Pomesania in the 17th-18th centuries* (2020), *Nieomyślność Biskupa Rzymu jako problem eklezjologiczny ad intra i ad extra* (2020), *Chrystologiczny paradygmat funkcji św. Piotra i jego następców* (2020). Adres do korespondencji: marek.zmudzinski@uwm.edu.pl.